

Εμπορευματοποιημένη παιδεία και εισαγωγικές εξετάσεις: δύσκολες εκφωνήσεις και απλές λύσεις

Δημήτρης Κουτσογιάννης

Τομέας Υδατικών Πόρων, Σχολή Πολιτικών Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

1. Μια από τις σημαντικότερες λειτουργίες που η κοινωνία μας έχει αναθέσει στους πολιτικούς εκπροσώπους της, κυβέρνηση και ευρύτερη αντιπολίτευση, είναι η συλλογική απενοχοποίηση. Τους φορτώνουμε όλα τα στραβά και έτσι εμείς μπορούμε να απενοχοποιούμε το συλλογικό εαυτό μας. Αυτό συμβαίνει κατά κόρο στην εκπαίδευση που τα στραβά της έχουν αναδειχτεί στο έπακρο. Ας πάρουμε για παράδειγμα την εμπορευματοποίηση της εκπαίδευσης, για την οποία πρόσφατα έχει γίνει πολλή συζήτηση, με αφορμή τη συμφωνία κυβέρνησης και αξιωματικής αντιπολίτευσης για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων και την προς τούτο αναθεώρηση του συντάγματος.
2. Εν προκειμένω, θα μπορούσε κανείς να αναγνωρίσει στην κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση την καλή πρόθεση της επίλυσης χρονιζόντων προβλημάτων, όπως αυτού της φοιτητικής μετανάστευσης. Ωστόσο, θεωρώ ότι ο κινητήριος μοχλός δεν είναι η καλή πρόθεση αλλά η πίεση από μεγάλα (ευρωπαϊκά και διεθνή) συμφέροντα που προωθούν την ιδέα της εκπαίδευσης της αγοράς και ίσως ενδιαφέρονται να επενδύσουν στο χώρο της ελληνικής ανώτατης παιδείας – μια που έχει τόσο μεγάλη ζήτηση. Για αιώνες η εκπαίδευση είχε θεωρηθεί ως ύψιστο κοινωνικό αγαθό, και ως τέτοιο κρατήθηκε έξω από τη δικαιοδοσία της αγοράς. Παραδοσιακά, η εκπαίδευση, εκτός από την καλλιέργεια των πνευματικών δεξιοτήτων, είχε και την αρμοδιότητα της πιστοποίησης αυτών των δεξιοτήτων. Η τελευταία δεν είναι ασήμαντη, όπως φανερώνεται από την γενική αξία του «πτυχίου» στην ατομική και συλλογική συνείδηση, αλλά και την επαγγελματική του αξία, ως προϋπόθεση για άσκηση επαγγέλματος που απαιτεί ιδιαίτερες πνευματικές δεξιότητες (π.χ. μηχανικός, γιατρός). Όμως με την εμπορευματοποίηση, όλα αυτά τα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης αλλοιώνονται ή καταργούνται. Προσωπικά, νομίζω ότι η εκπαίδευση της αγοράς δεν μπορεί να οδηγήσει σε βιώσιμες κοινωνίες.
3. Αλλά η κυβέρνηση και η αξιωματική αντιπολίτευση δεν επιχειρούν να εισαγάγουν την εκπαίδευση της αγοράς. Απλώς προσπαθούν να τη διευρύνουν. Γιατί η εμπορευματοποίηση έχει εγκατασταθεί για τα καλά, χρόνο με το χρόνο, στη μεταπολιτευτική Ελλάδα. Και αυτό δεν ήταν επιλογή μιας όποιας κυβέρνησης, αλλά μια επιλογή με ευρύτατη κοινωνική αποδοχή και συναίνεση. Είναι γνωστό πόσα χρήματα δαπανώνται (πολλά από τα οποία στη βάση της βολικής για πάρα πολλούς παραοικονομίας) από ευρύτατα στρώματα στους διάφορους τύπους φροντιστηρίων και ιδιαίτερων μαθημάτων για την προετοιμασία των εφήβων, παιδιών και καμιά φορά

νηπίων για τις εισαγωγικές εξετάσεις στα πανεπιστήμια. Είναι ακόμη γνωστό πόσα χρήματα ξοδεύονται από ελληνικές οικογένειες στη μη δωρεάν παιδεία του εξωτερικού (της Αγγλίας για παράδειγμα, όπου η εμπορευματοποίηση δεν αμφισβητείται). Εκεί οδηγούνται για να σπουδάσουν όσοι αποτυχόντες στις εξετάσεις έχουν φιλόδοξους γονείς που εξορκίζουν την αποτυχία με μια (οικονομική) θυσία στο βωμό της εμπορευματοποίησης. Η έκταση αυτού του φαινομένου υποδηλώνεται, για παράδειγμα, από το γεγονός ότι κάθε χρόνο οι νέοι απόφοιτοι πολιτικοί μηχανικοί που φτάνουν από το εξωτερικό (Αγγλία κατά κύριο λόγο) είναι περισσότεροι (μιάμιση φορά) από τους νέους διπλωματούχους των πέντε Σχολών Πολιτικών Μηχανικών της χώρας.

4. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη μεταπολιτευτική περίοδο, διαδοχικές προσπάθειες («μεταρρυθμίσεις» από διαφορετικές κυβερνήσεις που μπορεί να διαφέρουν στις λεπτομέρειες, αλλά έχουν ίδιο προσανατολισμό, επιβεβλημένο από κοινωνική πίεση) κατάφεραν να κάνουν τη διαστρωμάτωση των φοιτητών στα ΑΕΙ τόσο ταξική όσο ποτέ. Εκπλήσσομαι κάθε χρονιά όταν διαπιστώνω το υψηλό ποσοστό των φοιτητών Πολιτικών Μηχανικών που έχουν γονείς μηχανικούς. (Μήπως είναι ζήτημα κληρονομικής προδιάθεσης;)
5. Το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων ήταν και είναι κατά τη γνώμη μου ο κύριος μοχλός για την «ταξικοποίηση» της Ανώτατης Παιδείας. Οι απαιτήσεις του συστήματος προς τους υποψήφιους έχουν οργανωθεί/τυποποιηθεί σε τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να «αγοραστούν» διαθέτοντας το ανάλογο (υψηλό) τίμημα στους ταλαντούχους φροντιστές. Η απαξίωση του δημόσιου γυμνασίου και του λυκείου και η υποταγή τους στις απαιτήσεις του συστήματος εισαγωγής είναι ένα άλλο σύμπτωμα του ταξικού χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος.
6. Άρα, το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων στα ΑΕΙ διαδραματίζει ρόλο πολύ ευρύτερο από αυτόν ενός απλού εξεταστικού συστήματος. Είναι έκφραση και αποκρυστάλλωση σημαντικών κοινωνικών και πολιτικών επιλογών. Έχει όμως και μια άλλη, ίσως ακόμη μεγαλύτερη σημασία. Είναι το σύστημα αναφοράς, η πυξίδα της νέας γενιάς. Οι μαθητές προσανατολίζουν τις επιδιώξεις τους και τον τρόπο προσέγγισής τους στη γνώση με αναφορά αυτό το σύστημα. Για παράδειγμα, ένα σύστημα που επιβραβεύει την απομνημόνευση/παπαγαλία έναντι της κριτικής σκέψης (όπως είναι το σημερινό), αναμφίβολα θα προκρίνει για εισαγωγή στα πανεπιστήμια τους παπαγάλους. Αυτό όμως είναι το έλασσον. Το μείζον είναι ότι τους παπαγάλους τους δημιουργεί: οι μαθητές αντί να αναπτύξουν τις κριτικές ικανότητές τους, θα δώσουν το βάρος τους στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων παπαγαλίας. Χωρίς να παραγνωρίζω τη χρησιμότητα της απομνημόνευσης σε διάφορα επαγγέλματα, έχω την άποψη ότι, ιστορικά, η επιβίωση και η πρόοδος αυτής της χώρας βασίστηκε σε άλλες δεξιότητες, πιο κριτικές και δημιουργικές. Με αυτή την έννοια, θεωρώ ότι το σημερινό ταξικό – άρα όχι αξιοκρατικό επί της αρχής – σύστημα εισαγωγής στα πανεπιστήμια υπονομεύει το μέλλον της χώρας.

7. Την πιο κραυγαλέα περίπτωση σύγχυσης του συστήματος εισαγωγής με τις σπουδές στο λύκειο (και υποταγής των τελευταίων στο πρώτο) αποτελεί η θεσμοθέτηση από τη σημερινή κυβέρνηση κατώτατου βαθμολογικού ορίου (βάσης) στο σύστημα εισαγωγής. Οι τραγελαφικές παλινωδίες που ήδη ξεκίνησαν και που σίγουρα θα ακολουθήσουν δείχνουν ακριβώς αυτή τη σύγχυση. Το λύκειο θα έπρεπε να θεωρείται μια αυτόνομη, ιδιαίτερα σημαντική εκπαιδευτική οντότητα. Με αυτή την έννοια, το λύκειο θα έπρεπε πράγματι να έχει ελάχιστο βαθμολογικό όριο. Θα έπρεπε δηλαδή να μην παίρνουν το απολυτήριό του όσοι βαθμολογούνται κάτω από τη βάση – όπως γινόταν τα παλιά καλά χρόνια. Αλλά το σύστημα επιλογής στα πανεπιστήμια είναι ξέχωρο. Εκεί δεν έχει σημασία η βαθμολογική βάση παρά μόνο η κατάταξη. Για να μπορούν να ξεχωρίσουν η καλύτεροι, αλλά και για να γίνουν οι καλοί ακόμη καλύτεροι, η δοκιμασία πρέπει να είναι πολύ πιο απαιτητική – και ταυτόχρονα χωρίς κατώτατα όρια.
8. Αν υποθέσουμε ότι το παραπάνω μέτρο δεν καταργηθεί, θα διακινδυνεύσω μια πρόβλεψη για τη μελλοντική πορεία των εξετάσεων. Θα ακολουθήσει μια μεταβατική διαδικασία «καλυμπραρίσματος» (ρύθμισης) του συστήματος. Το πρώτο βήμα έγινε φέτος, όπου είδαμε πώς μεταφράζεται αριθμητικά (σε αριθμό αποτυχόντων) το μέτρο, αν τα θέματα των εξετάσεων παραμένουν στο σύνηθες επίπεδο δυσκολίας. Υπό την πίεση των γονέων και των τοπικών κοινωνιών σε διάφορες πόλεις υποδοχής φοιτητών και με τη «φιλολαϊκή» διάθεση της εκάστοτε κεντρικής εξουσίας, τα θέματα των εξετάσεων θα γίνονται κάθε χρόνο και ευκολότερα. Το σημείο ισορροπίας θα επέλθει μετά από μερικά χρόνια, οπότε τα θέματα θα είναι τόσο εύκολα (π.χ. πολλαπλασιασμός τριψήφιων αριθμών αντί του αποδεικτικού μαθηματικού λογισμού), ώστε να περνάει τη βάση το σύνολο σχεδόν των υποψηφίων. Βεβαίως, άμεση συνέπεια αυτού θα είναι μια γενική μείωση του επιπέδου γνώσης των φοιτητών σε όλα τα πανεπιστήμια, γιατί όπως προαναφέραμε, το εξεταστικό σύστημα αποτελεί το σημείο αναφοράς της ανάπτυξης γνώσεων και δεξιοτήτων της νέας γενιάς. Αλλά αυτό δεν θα μας πτοήσει, ούτε θα είναι κάτι καινούργιο. Κάθε άλλο: το βλέπουμε να συντελείται βαθμιαία, χρόνο με το χρόνο, στη μεταπολιτευτική Ελλάδα, και εμείς στα πανεπιστήμια το ζούμε (αλλά το βλέπουν και όσοι δίνουν εργασία στους αποφοίτους μας).
9. Συχνά ακούμε και λέμε ότι το σύστημα εισαγωγής στα πανεπιστήμια είναι ένα ακανθώδες και δύσκολο πρόβλημα. Αυτό είναι σωστό, αλλά μόνο στο σκέλος που αφορά τη διατύπωση (εκφώνηση) του προβλήματος. Δηλαδή στην οριοθέτηση των στόχων, στο να αποφασίσουμε τι θέλουμε. Αν δοθεί η εκφώνηση, η λύση είναι εύκολη. Θέλουμε για παράδειγμα ταξική παιδεία, με έντονο το στοιχείο της κληρονομικής διαδοχής; (Που η πραγματικότητα δείχνει ότι πλειοψηφικά αυτό θέλουμε.) Τότε δεν χρειάζεται να κάνουμε τίποτε: το υφιστάμενο σύστημα τα καταφέρνει μια χαρά. Θέλουμε αξιοκρατία και λιγότερη εμπορευματοποίηση; Και πάλι υπάρχουν απλές λύσεις. Αρκεί να μεταφερθεί το κριτήριο επιλογής από τις ικανότητες του επιδέξιου αμειβόμενου φροντιστή στις κριτικές δεξιότητες του υποψήφιου φοιτητή. Για

παράδειγμα, σε ότι αφορά την εισαγωγή στο Πολυτεχνείο, αυτή η ιδέα θα μπορούσε εύκολα να υλοποιηθεί με τον εξής τρόπο: Κατάργηση της έννοιας της «εξεταστέας ύλης» και εξέταση των υποψηφίων σε απαιτητικά θέματα που (α) απορρέουν από όλο το γνωσιολογικό πλέγμα του γυμνασίου και του λυκείου, (β) απαιτούν κριτική ικανότητα και (γ) δεν είναι γραμμένα σε κανένα σχολικό βιβλίο. (Προσωπικά εξοργίζομαι όταν ακούω στο ραδιόφωνο λύσεις στα θέματα, του τύπου: «η απάντηση είναι στη σελίδα 27, από τη γραμμή 10 μέχρι τη γραμμή 20»). Τυχόν αντίλογος ότι ένα τέτοιο σύστημα θα προσθέσει κόπο στους ήδη υπερφορτωμένους και πεισμένους υποψήφιους φοιτητές δεν ευσταθεί κατά τη γνώμη μου. Αντίθετα, θα τους ελαφρύνει, αφού γρήγορα θα καταλάβουν ότι είναι ανέφικτο να απομνημονεύσουν τα πάντα, ότι δεν έχει σημασία να τα μάθουν όλα, αλλά μόνο να μάθουν να σκέπτονται, και ότι η κριτική προσέγγιση στη γνώση είναι λιγότερο πειστική, πιο δημιουργική και πιο ανταποδοτική από την άσκοπη παπαγαλία.

10. Εν κατακλείδι, αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι να φτιάξουμε μια σωστή εκφώνηση του προβλήματος, να πούμε δηλαδή τα πράγματα με το όνομά τους. Δυστυχώς καμιά μεταπολιτευτική κυβέρνηση δεν θέλησε ή δεν μπόρεσε να πει τα πράγματα με το όνομά τους, κάτι που άλλωστε η κοινωνία μας δεν ήθελε να ακούσει. Η εμπορευματοποίηση έχει πολλά πλεονεκτήματα στην κλίμακα του «εγώ, εδώ και τώρα». Η ίδια κλίμακα άλλωστε κυριαρχεί στις περισσότερες εκφάνσεις των σημερινών κοινωνιών, όποιων έχουν αφομοιώσει το αμερικανικό καταναλωτικό πρότυπο (με ολέθριες συνέπειες, π.χ. στην κατασπατάληση των φυσικών πόρων και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος). Τα μειονεκτήματα της εμπορευματοποίησης θα τα δούμε αν αλλάξουμε κλίμακα, αν το «εγώ» το δούμε σε σχέση με το «εμείς» και το «τώρα» το δούμε σαν μια στιγμή που καθορίζει το «αύριο». Κατά βάθος, κανείς μας δεν πιστεύει στο «γαία πυρί μιχθήτω» – απλώς είμαστε απρόθυμοι να δεχτούμε τη σχέση του «εγώ» με το «εμείς» και προτιμούμε να φταίνε οι «άλλοι».